

Rekabet Politikası, Rekabet Hukuku ve Rekabet Hukukundan Beklentiler

Yrd. Doç. Dr. Şaban Esen
Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F.
İşletme Bölümü, Yönetim ve Organizasyon A.B.D.
sesen@bartin.edu.tr

Özet: *Bu çalışmada, rekabet politikasının bir uzantısı niteliğinde olan Rekabet Hukukunun, piyasaların düzenlenmesi sürecinde gerekli olup olmadığıyla ilgili yaklaşımlar incelenecektir. Her ne kadar Rekabet Hukukunun çok gerekli olmadıkça serbest piyasa sürecine müdahale etmemesi gerektiği yönündeki yaklaşımlar olmakla birlikte, genel kabul gören yaklaşım piyasaların rekabetçi işlevini sürdürebilmesi için Rekabet Hukukunun gerekli olduğu yönündedir.*

Anahtar Kelimeler: *Rekabet, Rekabet Politikası, Rekabet Hukuku, Serbest Piyasa, Rekabet Hukukundan Beklenen Faydalar*

Competition Policy, Competition Law And Expectations from Competition Law

Abstract: *In this study, approaches will be examined which are focused on whether the competition law is effective or not in regulation of markets as an extension of competition policy. Although there are some approaches which claim that the competition law should not intervene in the processes of free market unless it is highly needed, widely accepted approach has a tendency to accept the necessity of competition law for markets in order to maintain their competitive function in a proper manner.*

Keywords: *Competition, Competition Policy, Competition Law, Free Market, Benefits of Competition Law*

Giriş

Ekonomik hayatın düzenlenmesiyle ilgili çalışmaların ilki 1890 yılında Sherman Act ile ABD'de hayata geçirilmiştir. Ancak bundan önce de bu konuda çalışmalar olduğu bilinmektedir. İktisat Biliminin Babası olarak kabul edilen Adam Smith'e göre, devletlerin piyasaların düzenlenmesi noktasında çalışmalar yapmasına gerek yoktur. Piyasalar da tıpkı doğal hayat döngüsü gibi kendi kendini düzenleyici önlemleri alacaktır. Piyasayı düzenlemek için yapılacak müdahaleler sistemin dengesini bozmaktan başka bir işe yaramayacaktır.

Adam Smith'in 18. yy'da ileri sürdüğü "görünmez el" kuramının piyasaların düzenlenmesi noktasında sağlıklı işlemediği ilerleyen yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu anlamda ilk yasal düzenleme ABD'de yapılmış, liberal ekonomik yapıyı benimseyen diğer ülkeler de zaman içinde, rekabet yasaları ve kurumlarını oluşturmuşlardır.

Ülkemizde de gerek Avrupa Birliği müktesebatına uymak, gerekse iktisadi hayatı düzenlemek ve gerekse anayasanın emredici hükmünü yerine (md.167) getirmek amacıyla, 4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanun 1994 yılında kabul edilmiş ancak Rekabet Kurumu'nun oluşumu ve göreve başlaması ise 1997 yılı sonlarına doğru gerçekleşebilmiştir.

Bu çalışmada Rekabet Hukuku'nun dayandığı politik altyapı ve bu alandaki yaklaşımlar ile rekabet politikasının uygulama ayaklarından biri olan rekabet hukukundan beklenen yararlar/faydalar incelenmeye çalışılacaktır.

1.Rekabet Politikası ve Rekabet Politikasının Kapsamı

Piyasa ekonomisinde fonksiyonel işlerliğin merkezi unsuru olarak etkin bir rekabet sürecinin varlığı ön koşul olarak görülmektedir. Ancak rekabet sürecinin çeşitli nedenlerle bozulması, engellenmesi ve sınırlandırılması söz konusu ekonomide kaynak dağılımının, gelir dağılımının ve bunlara bağlı olarak politik güç dağılımının bozulmasına neden olmaktadır. İşte böyle bir durumda ekonomideki rekabet sürecini yeniden oluşturmak için ekonomik politikadan sorumlu hükümetlerin yasal ve ekonomik olmak üzere bir takım önlemler almaları gerekmektedir. Bu alınan önlemler bütünü ülkenin rekabet politikasını oluşturmaktadır.

Sözlük anlamıyla politika, "bugünkü ve gelecekteki kararlara bir yön verebilmek için bir çok alternatif arasından seçilen belirli bir yol veya davranış tarzı" veya "genel amaçlar veya kabul edilebilir yöntemleri kapsayan uzun süreli genel bir plan" şeklinde tanımlanmaktadır (Dinçer, 1998:20). Kamu yönetimi anlamında ise, politika; "halka ait bir işi gözeterek,

belirli yol ve usule göre yürütme anlamında kullanılmaktadır” (Doğan, 1982:700).

Ulusal rekabet politikası ise; hükümetler tarafından oluşturulan ve uygulanan, firmaların kendi aralarında yaptıkları rekabeti sınırlayan veya hakim gücün kötüye kullanımını amaçlayan anlaşmalarla ilgili kurallar ve disiplinler olarak tanımlanmaktadır. Rekabet politikasının temel amacı; açık ve rekabetçi bir yapı sağlanması yoluyla mevcut kaynakların dengeli ve etkin bir şekilde dağıtımını ve kullanımını sağlamak ve bu şekilde ulusal refahı en üst düzeye çıkarmaktır (Demir,1998:1).

Rekabet politikalarının genel hatlarıyla amacı; rekabetçi bir piyasa yapısına ulaşmak, bunu da sağlamak için rekabetin olduğu piyasaları korumak; rekabetin olmadığı piyasalarda da rekabet koşullarını yaratmaktır. Rekabetçi piyasalar, belirli koşullar altında kaynakların etkin biçimde dağıtımını sağlar. Etkin kaynak dağılımı, bir başka deyişle kıt/sınırlı olan kaynakların maksimum etkinlikte kullanılması ise, toplumsal refahı maksimize edecektir (Ege, 2000:67; Atiyas, 2000:42-43; Esen, 2003:44).

Ancak rekabetçi piyasaların oluşumu kendiliğinden olmamaktadır. Örneğin; daha gelişmenin başlangıç aşamalarında olan ekonomilerde piyasaların etkin çalışması bir tarafa bazı piyasalar henüz tam anlamıyla oluşmamaktadır. Ekonomik gelişmenin daha ileri bir devresinde olsa bile çeşitli nedenlerden ötürü piyasalar kendi iç dinamikleriyle baş başa bırakıldıklarında etkin bir biçimde çalışmamaktadır.

Bu durumda, hükümetlerin rekabetçi olmayan dolayısıyla da etkin çalışmayan piyasalara müdahale ettikleri görülmektedir. Bu müdahaleler, kural koymaktan devletleştirmeye kadar uzanabilmektedir. Bazen de rekabetçi bir piyasa yapısını sağlamanın ötesinde, başka iktisadi nedenlerle ya da iktisat politikası dışı nedenlerle de bu tür müdahalelerin yapıldığını görmekteyiz. Bu nedenlerin en sık öne çıkanlarından bazılarını şöyle sıralayabiliriz: Ulusal güvenlik, halkın tasarruflarını korumak, yeni sanayileri korumak, belirli hizmetlerin herkese ulaşmasını sağlamak gibi.

Bu tür müdahalelerin hepsi kamu çıkarını gözetmeyi, toplumsal refahı artırmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla geçmişte bazı ekonomilerde müdahalenin en uç noktaya gittiğini ve bazı sanayi kolları ile hizmet sektörlerinin devletleştirildiği görülmektedir. Bunun en tipik örneği 1945-1950 yıllarında İngiltere’de İşçi Partisi hükümetinin yaptığı devletleştirmelerdir. Söz konusu dönemde elektrik, gaz, kömür, demir ve çelik sanayilerinin yanı sıra sivil havacılık, yurt içi taşımacılık sektörleri devletleştirilmiştir.

Bugün ise, İngiltere'de yine yönetimde bulunan İşçi Partisi, aynı gerekçe ile yani toplumsal refahı artırmak amacıyla özelleştirmeler yapılmaktadır. Bugün dünyanın önemli bir bölümünde toplumsal refahı artırmanın yolunun geçmiştekinin tam tersi bir istikametten geçtiğine inanılmaktadır (Ege, 2000:68).

Aktan ve Vural (2004:103) rekabet politikasını, globalleşme ve teknolojik gelişmeler sonucunda artan global rekabet ortamında kamunun piyasa ekonomisine müdahalede bulunmasını temin için bir gerekçe veya piyasa aksaklıklarının düzeltilmesinde bir araç olarak görmektedir. Dolayısıyla rekabet politikası sadece rekabeti bozan piyasa kaynaklı zarar verici eylemleri engelleyen bir rekabet ortamının sürdürülmesini sağlayan bir araç değil, aynı zamanda ekonomiyi gelişen koşullara yeniden uyarılma ve firma ve ulusal ekonominin rekabet güçlerini teşvik etmeyi sağlama yollarından birisidir. Rekabet politikası, Rekabet Hukuku'nun uygulanmasını ve rekabetin desteklenmesini içerir.

Rekabet politikası, genellikle antitröst politikası ile eşanlımlı kullanılmakla birlikte, dünyadaki antitröst rejimindeki farklılıklar nedeniyle bu yaklaşım yeterince net değildir. Ayrıca antitröst yasalarında yer almamakla birlikte rekabet alanı içinde düşünölebilecek firma, hükümet ve özel davranış dizisi bulunmaktadır.

Rekabet politikasının rolüyle ilgili olarak Medalla (2002:8), gerçek hayatta tam rekabet modelinin bir çok endüstride gerçekleşmesinin olanaksızlığı nedeniyle, rekabet politikasının amacının tam rekabeti gerçekleştirme yerine etkin rekabet gerçekleştirmek olması gerektiğini belirtir. Buna göre, rekabet politikasının iki amacı olmalıdır: (1) Herhangi bir işletmenin istismar edebileceği büyüklük ve koşullarda bir piyasa gücüne sahip olmamasını sağlamak ve (2) Rekabet sürecinin etkin bir şekilde işlemlenmesini ve rekabetin, kendisinden beklenen olumlu fonksiyonları yerine getirilebilmesini sağlayacak, piyasa başarısızlıklarını asgariye indirebilme yeteneğine sahip rekabet kurallarını oluşturup uygulamak. Rekabet politikası, potansiyel/yeni firmaların piyasaya girişi önündeki doğal olmayan engelleri ortadan kaldırmak suretiyle piyasaları daha fazla yarışabilir bir hale getiren bir enstrümandır. Firmaların rakipleri karşısında haksız rekabet oluşturarak mevcut koşullardan ve sahip oldukları olanaklardan daha fazla yararlanmalarına yol açan ticari kısıtlama ve engeller söz konusu ise, bu engelleri ortadan kaldırmak ve firmaların hakim durumlarını istismar etmelerini önlemek yoluyla onları disipline etmek de rekabet politikalarının bir diğer rolüdür. Nihayet rekabet politikası, piyasada yer alan bazı yapısal sorunlar nedeniyle bazı firmaların sahip oldukları gücü istismar etmeleri söz konusu ise, rekabeti bozan firma davranışlarını cezalandıracak ve piyasaya yön verecek rekabet kurallarını oluşturmak suretiyle rekabetten elde edilecek azami yararın açığa çıkmasına imkan sağlar.

Rekabet politikası, yukarıdaki açıklamalardan da anlaşıldığı üzere genellikle Rekabet Hukuku'yla ilişkilendirilerek açıklanmaktadır. Oysa Rekabet Hukuku rekabet politikasının sadece hukuki yönünü oluşturmaktadır. Rekabet politikasını geniş anlamda düşündüğümüzde, rekabet ortamının korunması ve geliştirilmesine yönelik tedbirleri (Rekabet Hukuku, kamu iktisadi teşebbüsleri ve özelleştirme, ticarete teknik engeller anlaşmaları, makro ekonomik istikrar ve yabancı sermaye gibi), haksız rekabetin önlenmesine yönelik tedbirleri (tüketicinin korunması yasası, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması yasası, anti-damping anti-sübvansiyon anlaşmalar, haksız rekabet yaratıcı teşviklerle ilgili düzenlemeler, gümrük mevzuatı, çevre mevzuatı, kalite ve standardizasyon ve vergi politikaları) ve uluslararası rekabet gücünün artırılmasına yönelik tedbirleri (eğitim ve insan sermayesi, teknoloji politikası, rekabet gücünü artırıcı teşvikler) kapsadığını söylemek mümkündür (Sarıca, 1998:231).

2.Rekabet Hukuku'nun Gerekliliği

Rekabet Politikalarına (hukukuna) gerek olup olmadığıyla ilgili iki yaklaşım ağırlık kazanmıştır. Birincisi, rekabet politikalarının gerekli olduğu, çünkü piyasaların kendiliğinden rekabeti tesis edemeyeceği varsayımına dayanmaktadır (Samuelson ve Nordhaus, 1992:340). Bu görüşü savunanların temel tezleri şunlardır:

- a. Rekabet ortamının kendiliğinden yaratılamayacağı ve rekabetin kendi kendisini yıkıcı bir etkisi olduğu iddiasıdır. Dolayısıyla devlet müdahalesi gereklidir.
- b. Büyük firmaların egemen olduğu monopolistik ve oligopolistik piyasalarda yüksek performansın elde edilmesi, monopolcü gücün kötüye kullanımı sonucu elde edilmiştir. Dolayısıyla büyük firmaların daha etkin olduğu iddiası yerleşiktir ve müdahale edilmelidir. Birleşmeler ve anlaşmalar münhasıran monopolcü gücün oluşturulmasına yöneliktir.
- c. Tam rekabetçi olmayan piyasalarda monopolcü ve oligopolcü piyasalarda kaynak tahsisinin etkin bir şekilde oluşması mümkün değildir. Ayrıca bu piyasaların egemen olduğu ülkelerde de gelir dağılımında ciddi bozulmalar olacaktır.

Yukarıdaki teze göre rekabet, kendiliğinden oluşmayan mekanizmalara bağlanmakta, bir anlamda yapıcı rasyonalist ve işlevsel yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Yapısalcı rasyonalistler doğal dinamikten yoksun yani rasyonel bir takım temel değer yargılarından ortaya çıkan durumu ifade etmektedir. İşlevsel yaklaşımda ise, ekonomideki

yapıların ortaya çıkması belli fonksiyonlara bağlanmıştır. Dolayısıyla bu fonksiyonların varlığı yapıyı oluşturacaktır.

Rekabet politikalarının gerekli olmadığını savunanların temel tezleri ise, şunlardır (Bork, 1978):

- a. Belli koşullar yerine getirildiğinde rekabet ortamı kendiliğinden oluşur.
- b. Büyük firmaların egemen olduğu piyasalardaki yüksek performans, monopolcü gücün kötüye kullanılması değil, etkin bir firma yapısı oluşturulmasından kaynaklanmaktadır.
- c. Tam rekabet modeli, esasen uygulanabilirliği olan bir model değildir. Monopolcü piyasalarda dahi belli koşullar altında etkin kaynak tahsisinin sağlanması mümkündür. Ayrıca eksik rekabet piyasalarının olduğu piyasalar da tüketicinin lehine sonuçlar verebilir.

İkinci görüşte rekabet spontane (kendiliğinden oluşan) bir yaklaşım çerçevesinde ele alınmaktadır. Bu aynı zamanda genetik görüş olarak da ifade edilmektedir (Türkkan, 1996).

Yukarıda yer verdiğimiz iki farklı görüşe Endüstriyel Örgütlenme (Industrial Organization) açısından baktığımızda, birinci görüşün Harvard İktisat Okulu, ikinci görüşün de Chicago İktisat Okulu yaklaşımlarına daha yakın olduğunu söyleyebiliriz. Bu iki iktisat okulu, sadece piyasaların işleyişiyle değil, birleşme ve devralma veya hakim durumun gibi rekabet hukuku kapsamındaki konularda farklı yaklaşımları savunmaktadırlar.

Her ne kadar Chicago Okulu, piyasaların kendi kendini regüle edebileceğini, dolayısıyla devletin çok mecbur kalmadıkça piyasaları düzenleme konusunda müdahale etmemesi tezini öne sürmekte ise de bunun pratikte mümkün olmadığı görülmüştür. Bugün demokratik ülkelerin nerdeyse tümünde rekabet yasaları mevcuttur ve rekabet yasalarını uygulayan bağımsız mahkemeler veya kurumlar mevcuttur.

3. Rekabet Hukukundan Beklenen Faydalar

Rekabet Hukuku'ndan beklenen faydalar, iktisadi anlamda rekabetten beklenen faydalardan farklı değildir (Sanlı, 2000:8). Ekonomik hayatın düzenlenmesinde rekabetin önemli bir yeri vardır. Rekabeti ihlal eden davranışları yasaklayıcı düzenlemelere tarihin her devrinde rastlanmıştır. Rekabetin ekonomik bir olay olması nedeniyle, Rekabet Hukuku öncelikle rekabetin ekonomik sonuçlarını düzenli bir şekilde elde etmeye yöneliktir. Ancak Rekabet Hukuku ile elde edilmek istenen yarar rekabetin ekonomik

sonuçlarıyla sınırlı değildir (Agrew, 1985:25). Piyasalarda serbest rekabetin gerçekleştirilmesinden öncelikli olarak ekonomik faydalar umulmakta ve dolayısıyla, Rekabet Hukuku'nun öncelikli amacını ekonomik yaşamın serbest piyasa ekonomisi kurallarına göre şekillendirilmesi teşkil etmektedir. Doğal olarak bu ekonomik amaca ulaşılırken, bunun sosyal ve siyasal alandaki sonuçları kendiliğinden gerçekleşir. Bununla birlikte, hukuki açıdan rekabetin düzenlenmesi ve devletin iktisadi hayata rekabet yasaları eliyle müdahale etmesinin ardında sadece ekonomik nedenlerin bulunmadığını da belirtmek gerekir¹. Rekabet Hukuku ekonomik politikanın bir parçası olarak kabul edilince, bu kuralların öngörülmesinde iktisadi kaygılar kadar sosyal ve siyasal kaygıların bulunduğu da kabul edilmelidir. Genel olarak rekabet hukukundan beklenen faydaları üç grupta toplamak mümkündür (Aslan, 1998:3). Bunlar; ekonomik, sosyal ve siyasal faydalardır.

3.1. Rekabet Hukuku'ndan Beklenen Ekonomik Faydalar

İktisadi özgürlüklerin yasalar eliyle düzenlenmesiyle hedeflenen, öncelikli olarak serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması ve bu sayede ekonomik verimliliğin sağlanmasıdır (Ersin, 1994:24; D.P.T., 1994:8). Serbest piyasa ekonomisine işlerlik kazandırılması, başlı başına bir ekonomik amacı yansıtır. Rekabet kuralları ile amaçlanan sosyo-politik faydalar ise, ancak rekabetin iktisadi fonksiyonunun gerçekleşmesi ile ortaya çıkabilecek dolaylı sonuçlardır. Genel olarak Rekabet Hukuku'ndan beklenen ekonomik faydalar üç grupta toplanmaktadır . Bunlar; Üretimde verimlilik, kaynak dağılımında verimlilik ve yenilikte verimliliktir.

Üretimde verimlilik; ekonomik faaliyette bulunan teşebbüsler, varlıklarını korumak ve pazar paylarını artırabilmek için kar etmek durumundadırlar. Serbest rekabetin hakim olduğu piyasalarda faaliyet gösteren teşebbüslerin daha fazla kar edebilmesinin yolu ise, üretim maliyetlerinin düşürülmesinden geçer. Buna bağlı olarak teşebbüsler maliyetleri düşürmek amacıyla daha ucuza mal bulmak ve mevcut kaynakları daha etkin kullanmak zorunda kalırlar. Bunun doğal sonucu ise, üretimde verimliliğin sağlanmasıdır. Maliyeti gerektiği ölçüde düşüremeyen teşebbüsler ise, rakiplerin baskıları sonucu pazarlarını kaybederler (Sanlı, 2000:8).

Rekabet piyasasında, fiyatın toplam arz ve talebe göre belirlenmesi ve bu piyasada faaliyet gösteren firmaların piyasada oluşan fiyatı etkileme

¹ Örnek vermek gerekirse, Avrupa Birliği Hukuku'nun temel metnini teşkil eden Roma Antlaşması'nda öngörülen rekabet kurallarının altında yatan en önemli nedenlerden biri, "tek pazar" hedefinin gerçekleşmesidir. Rekabet Hukuku kuralları, bu pazarın oluşturulması bakımından önemli bir araç olarak görülmekte ve bu durum Komisyon ve Adalet Divanı'nın verdiği kararlarda açık şekilde ifade edilmektedir (Aslan, 1998:12; Tekinalp ve Tekinalp, 1997:328).

gücünden yoksun olması sebebi ile teşebbüslerin faaliyetlerini sürdürebilmeleri ya da daha fazla kazanç elde edebilmeleri, daha düşük ortalama maliyete sahip olmalarına bağlıdır (Scherer, 1980:13). Ekonomik verimliliğin elde edilmesinde, rekabet tekel piyasalarına göre üstünlük arz eder. Teşebbüslerin daha az kaynak tüketimine yönelmeleri, rekabetin sonucudur.

Rekabetin bulunduğu bir pazarda teşebbüsleri daha rasyonel üretim yapmaya iten temel neden, rakipler karşısında üstün olabilmek için maliyet avantajı sağlama gereğidir. Rekabetin ve rekabet baskısının bulunmadığı tekel piyasalarında ise, kar ve pazar payı diğer teşebbüslerin ekonomik faaliyetlerinden etkilenmediğinden, tekel olan teşebbüs maliyetlerini düşürmek için çaba sarf etmeyecek ve üretimde verimliliği önemsemeyecektir (Akıncı, 2001: 99).

Aktüel veya potansiyel rakibi olmayan bir teşebbüsün daha rasyonel çalışmak için böyle bir baskıyı (rekabet baskısı) duymayacağı açıktır. Dolayısıyla tekel piyasalarında kaynakların verimli kullanılması tekel firma için zorunlu ve hatta rasyonel bir davranış biçimi değildir.

Kaynak dağılımında verimlilik; belirli bir malın ne kadar üretileceği, toplumsal değerlerin ne şekilde tahsis edileceği ile ilgilidir (Akıncı, 2001:13). Toplumdaki ekonomik kaynaklar sınırlıdır. Örneğin; toplumda bütün kaynaklar kullanıldığı zaman her bir maldan ancak belirli bir miktar üretilir. Herhangi bir malın üretimi artırıldığı zaman başka bir malın üretiminin düşürülmesi gerekir. Çünkü hammadde, işgücü, sermaye gibi toplumsal kaynaklar sonsuz miktarda değildirler (Stigler, 1966:14-15). Rekabet, kaynak dağılımında verimliliğin temininde en etkili yöntemdir ve kaynakların, tüketicilerin her bir malı elde etmek arzusu ve o mala verdiği ekonomik değere göre dağılımını sağlayarak, genel mutluluk ve refahın artmasını gerçekleştirir (Wish, 1993:12-13; Bork, 1978:7). Kaynak dağılımında verimlilik, bütün piyasalarda fiyatı marjinal gidere eşit olmasıyla gerçekleşir. Her bir firmanın üretim miktarı, piyasanın tümünü etkilemeyecek kadar küçüktür ve her bir firma üretim miktarını piyasa fiyatıyla son ürettiği malın marjinal gidere eşit olacak şekilde belirler (Mansfield, 1979:202-203). Bu, rekabet piyasasında faaliyet gösteren firmaların marjinal gelirlerinin fiyata eşit olmasının sonucudur. Oysa tekeli firma bakımından durum farklıdır. Tekeli firmanın bir fazla mal satması halinde elde edeceği marjinal gelir, satış fiyatına eşit değildir. Çünkü fazladan arz edilen her bir mal, fiyatın düşmesine yol açar. Tekeli firma; üretim miktarını talebe göre değil, marjinal giderini marjinal gelire eşit olacak şekilde belirler ki, bu da üretim miktarının azalmasına ve toplumsal kaynakların tahsisinde tüketicilerin etkilerinin ortadan kalkmasına yol açar (Reynold, 1982: 137; Scherer, 1980:14).

Rekabet piyasalarında toplumsal talebin iktisadi teşebbüsler tarafından dikkate alınması zorunluluğu, toplumsal kaynakların tahsisinde tüketicilerin etkin hale gelmesini ve ekonomik verimliliği sağlar (Goyder, 1988:9). Ayrıca kaynakların tüketicilerin malı elde etmek arzusu ve mala verdikleri ekonomik değere göre dağılması toplumsal tatminin gerçekleştirilmesinde büyük öneme sahiptir.

Yenilikte verimlilik; iktisadi faaliyette bulunan teşebbüslerin maliyetlerini düşürmelerinde etkili olan bir diğer yol ise, malın üretiminde kullanılan yöntemlerde maliyetlerin düşmesini sağlayacak teknolojiler kullanılmasıdır. Daha fazla kar elde etmek amacıyla olan teşebbüsler, teknolojilerini yenileyip rekabet güçlerini artırabilmek için araştırma ve geliştirme (ar-ge) faaliyetlerine girişecekler, bu da teknolojik ilerlemeyi geliştirecektir (Goyder, 1988:9; Aslan, 1998:3). Teknolojik ilerleme sadece yeni bir üretim tekniği biçiminde değil, aynı zamanda yeni bir ürün, örgütlenme veya hizmet şeklinde de gerçekleşebilir. Bu açıdan rekabetin teknolojik ilerlemeye ve dolayısıyla toplumsal refaha katkısı büyüktür.

3.2. Rekabet Hukukundan Beklenen Sosyal Faydalar

Ekonomi, toplumun tüm kesimlerini ilgilendiren ve sosyal alandan soyutlanması mümkün olmayan bir alandır. Dolayısıyla rekabete dayalı bir piyasa ekonomisinin kurulması amacına yönelik olarak öngörülen rekabet kurallarının, ekonomik amaçlarına ulaşması ile birlikte sosyal hayata doğrudan veya dolaylı olarak etki yapması kaçınılmaz bir sonuçtur. Bu çerçevede Rekabet Hukuku'nun sosyal yararlarını; tüketicilerin korunması ve küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin korunması olmak üzere iki başlık altında toplamak mümkündür (Aslan, 1998:5).

Tüketicinin korunması; rekabetçi piyasa, iktisadi etkinliği gerçekleştirerek, düşük maliyet, yüksek üretim ve düşük fiyat sayesinde refah etkisi yaratacak, aşırı karlılığı engelleyerek, tüketicilerin korunmasını sağlayacaktır (DPT, 2000:3).

Rekabet Hukuku mevzuatları, doğrudan doğruya tüketicilerin menfaatlerini gözetmek için öngörülmediyse de serbest rekabetin ekonomik sonuçlarından faydalanacak asıl kesim tüketicilerdir. Fiyatların düşmesi, ürün çeşitliliği, teknolojik gelişme, mal ve hizmetlerin dağıtım ve pazarlamasında meydana gelen ilerlemeler gibi rekabetin dolaylı etkilerinin tümü, tüketicilerin menfaatine gerçekleşmektedir. Bunun yanı sıra rekabet, teşebbüsleri, tüketicilerin beklentileri doğrultusunda davranmaya zorlamakta ve bu sayede toplumsal tatmin sağlanabilmektedirler. Ayrıca, rekabetin genel refahı artırıcı fonksiyonu sebebiyle, herhangi bir malın doğrudan veya dolaylı olarak tüketicisi konumunda olmayan kişiler de rekabetin olumlu etkilerinden yararlanabilmektedir. Dolayısıyla rekabetin sosyal faydası, salt

ilgili ürün mal veya hizmetin tüketicileri üzerinde gerçekleşmemekte, daha kısıtlı olmakla birlikte toplumun tamamı, rekabetin olumlu etkilerinden pay alma imkanına sahip olmaktadır.

Yukarıda kısaca ifade edilen rekabetin toplumsal faydalarından ötürü, Rekabet Hukuku'nun temelinde yatan düşüncelerden biri de tüketicilerin korunmasıdır². Nitekim Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da yer alan hükümlerde de bunun izlerini görmek mümkündür. Örnek vermek gerekirse, 4. madde de rekabeti sınırlayıcı ve dolayısıyla hukuka aykırı olması gereken bir anlaşma, 5. maddede belirtilen diğer koşullarla birlikte tüketiciler açısından yarar sağlıyorsa, bu anlaşma 4. madde yasağından kurtulabilecektir (md.5/b).

Yine benzer olarak, kanunda öngörülen yasaklayıcı hükümlerden dört ve altıncı maddelerin ihlali neticesinde fiyatlarda bir artış meydana gelmişse, tüketicilerin bu artış nedeniyle uğradıkları zararlarını telafi edebilmesi imkanı getirilmiştir (md.57-59). Haksız fiil esaslarına dayalı bu imkan sayesinde, tüketiciler sadece zararın karşılanmasını değil, rekabeti ihlal eden teşebbüs veya teşebbüslerin kusurunun ağırlığına göre, oluşan zarar veya elde edilen menfaatin üç katına kadar tazminat talep edebilmekte (md.58) ve şüphesiz bu durum tüketiciler (davacılar) için elverişli bir koruma vasıtası olarak karşımıza çıkmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli işletmelerin korunması; Rekabet Hukuku'nun asli amacı, küçük ve orta ölçekli işletmelerin (*KOBİ'lerin*) korunması olmadığı gibi Rekabet Hukuku mevzuatlarında KOBİ'lerin korunmasına ilişkin açık hükümlere yer verilmez. Bununla birlikte Rekabet Hukuku'nun amacı göz önünde tutulduğunda, KOBİ'lerin bu amacın gerçekleştirilmesinde önemli bir yere sahip olduğunu söylemek gerekir. Zira Rekabet Hukuku'nun amaçladığı "*çalışabilir rekabet piyasası*" olarak adlandırılan ideal model, ancak piyasadaki rekabet koşullarına etkide bulunamayacak güçteki çok sayıda teşebbüs varlığı halinde bir anlam ifade edeceğine göre, bu tip piyasaların doğal aktörleri, küçük ve orta ölçekli teşebbüsler olacaktır.

Gerçekten de Rekabet Hukuku'nun iktisadi yoğunlaşmayı ve kartelleşmeyi önleyici fonksiyonu, büyük teşebbüslerin ortaya çıkışını önlediği gibi mevcut olanların piyasa davranışlarını da kontrol altına almaktadır. Rekabet kurallarının güvence altına aldığı girişim özgürlüğü ve fırsat eşitliği, küçük ve orta ölçekli teşebbüslerin korunması ve gelişmesini sağlar. Bu sayede piyasalar küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin ağırlıklı ve etkin konumda oldukları sağlıklı yapıya sahip olabilirler (Aslan, 2001:6).

² Nitekim 1982 Anayasa'sının tüketicilerin korunmasıyla ilgili 172. maddesinin gerekçesinde bu husus dolaylı olarak ifade edilmektedir. Gerekçeye göre, "Tüketicinin korunması ancak serbest piyasa ekonomisinde mümkün olabileceğinden, bu piyasanın gereklerine uygun olarak serbest rekabet şartlarının sağlanması ve tekel ve kartellerin önlenmesi gerekmektedir".

Yukarıda belirtilen görüşler doğrultusunda, Rekabetin Korunması Hakkında Kanun'da öngörülen 6 ve 7.madde hükümlerinin, "*KOBİ'lerin*" korunması ve geliştirilmesinde etkin birer vasıta olarak kullanılabilceğini söylemek yanlış olmaz. Özellikle 6. maddenin amacı göz önünde tutulduğunda, söz konusu hükmün uygulama alanı bulacağı hallerin önemli bir kısmı, pratikte KOBİ'lerin korunması amacına hizmet edecektir. Bunun yanı sıra, 7. maddeye dayanılarak çıkarılan "*Rekabet Kurulu'ndan İzin Alınması Gereken Birleşme ve Devralmalar Hakkındaki Tebliğde*" öngörülen yüksek ciro ve piyasa payı eşikleri, pratik olarak KOBİ'lerin korunması ve onların büyük teşebbüsler karşısında rekabet avantajı elde etmesine olanak sağlamaktadır.

3.3. Rekabet Hukukundan Beklenen Siyasal Faydalar

Kanun koyucular rekabet yasaları ile doğrudan siyasal bir fayda amaçlamazlar. Fakat rekabet kuralları ve bu kuralların sağladığı iktisadi özgürlükler, siyasal hayatın ve özellikle demokrasilerin önemli güvenceleri sayılabilir (Willimsky, 1997:54; Aslan, 2001:7; Fikentschek, 1980:728-729). Rekabetçi yapının kurulamadığı veya korunamadığı piyasalarda önemli oranda yoğunlaşma meydana gelir. Bu yoğunlaşmalar neticesinde meydana gelen ekonomik güç, piyasada faaliyet gösteren bir ya da bir kaç teşebbüs tarafından kontrol edilir ve bu durum iktisadi çok sesliliğin ve özgürlüklerin kısıtlanmasına yol açar³.

Bir teşebbüs herhangi bir yoldan piyasaya egemen konuma geldiği zaman, bu konumunu iyi niyetli amaçlar için kullanabileceği gibi kötü amaçlar için de kullanabilir. Serbest rekabetin korunmadığı düzenlerde, hakim durumda olan bir teşebbüsün ekonomik hayattaki davranışları tamamen kendi takdirine bırakılmıştır. Hakim teşebbüs, ekonomik gücünü kolaylıkla siyasi nüfuz elde etmek amacıyla kullanabilir ve bu siyasi nüfuz vasıtasıyla iktisadi düzenin işleyişini kendi lehine kullanabilir. Hatta bundan da önemlisi, siyasi karar alma sürecini kendi menfaatleri doğrultusunda etkileyebilir ve bu durum siyasal yaşamın geleceğini tehlikeye sokar.

Rekabet kuralları, teorik olarak bu tip olumsuz sonuçların ortaya çıkmasını, iki farklı aşamada önleyebilme imkanına sahiptir. Her şeyden önce rekabet kuralları, ekonomik yoğunlaşma olgusuna sıcak bakmazlar ve gerek birleşme şeklindeki yapısal yoğunlaşmaları, gerekse kartel ve tröst benzeri işbirliği modellerini, rekabet kurallarına aykırı oldukları sürece yasaklarlar. Bundan başka, rekabet kurallarına aykırılık teşkil etmeyen, kendi iç dinamikleri vasıtasıyla piyasada hakim duruma gelmiş olan bir teşebbüsün

³ Özellikle Amerikan Rekabet Hukuku'nun ortaya çıkışındaki temel neden, kişi özgürlükleri ve haklarının korunmasına bağlı olarak özel sektördeki ekonomik gücün dağılması ve bu yolla demokrasinin güvence altına alınmasıdır. Bu felsefe kapsamında tekeller ve karteller politik gücü elde edebilecek, dolayısıyla demokrasi için tehlike oluşturabileceklerdir.

de hakim durumunu kötüye kullanmasını önlemek amacıyla iktisadi faaliyetleri kontrol altında tutulur ve teşebbüslerin rekabet kurallarına uygun davranması sağlanır.

Sonuç

Rekabet politikaları genel olarak bir ülkenin toptan rekabet stratejisini ifade eder. Rekabet hukuku uygulamaları, rekabet politikası unsurlarından sadece bir tanesidir. Artık günümüzde rekabet hukukunun gerekli olup olmadığı tartışılmamaktadır. Demokratik ülkelerin tamamında rekabet yasaları uygulanmaktadır. Rekabet yasalarının uygulanması serbest piyasa işleyişine bir müdahale şeklinde algılanmamalıdır. Bilakis, devletin rekabet uygulamaları ile, rakipler arasında adil bir oyun oynanabilmesi için tarafsız bir hakem rolünden başka bir fonksiyonu yoktur. Rekabet hukuku uygulamalarıyla ekonomik, sosyal ve siyasal faydalar ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

AGREW, J.H.(1985), Competition Law, London.

AKINCI, Ateş (2001), Rekabetin Yatay Kısıtlanması, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No: 5, Ankara.

AKTAN, Coşkun Can ve İstiklal Y. Vural (2004), Yeni Ekonomi ve Yeni Rekabet , TİSK Rekabet Dizisi, No:1, Ankara.

ASLAN, İ. Yılmaz (2001), Rekabet Hukuku, Ekin Kitabevi, Bursa.

ASLAN, İ.Yılmaz (1998), Avrupa Topluluğu Rekabet Hukuku Mevzuatı, Yayın No:016 Rekabet Kurumu Yayınları, Ankara.

ATİYAS, İzak (2000), Rekabet Politikasının İktisadi Temelleri Üzerine Düşünceler, Rekabet Dergisi, Cilt.1, Sayı 1, Mart, s. 25-47.

BORK, Robert H. (1978), The Antitrust Paradox, A Policy at War with Itself, New York.

DEMİR, Ömür (1998), Dünya Ticaret Örgütünün Yeni Çalışma Konusu: Ticaret ve Rekabet Politikaları Arındaki İlişki, [www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan 98/dnyat.htm](http://www.dtm.gov.tr/ead/DTDERGI/nisan%2098/dnyat.htm)

DİNÇER, Ömer (1998), Stratejik Yönetim ve İşletme Politikası, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş. İstanbul.

DOĞAN, D. Mehmet (1982), Büyük Türkçe Sözlük, Birlik Yayınları, Ankara.

DPT (2000), Sekizinci 5 Yıllık Kalkınma Planı, Rekabet Hukuku ve Politikaları, Özel İhtisas Komisyon Raporu, Ankara.

DPT (1994), Rekabet Hukuku ve Politikası Alanında AT Mevzuatına Uyum Değerlendirme Raporu, Ankara

EGE, Yavuz (2000), Dünyadaki Uygulamalar Işığında Rekabet Politikası ve Özelleştirme, Hazine Dergisi, Sayı.13, Ocak.

ERSİN, Mehmet Akif (1994), Rekabet teorisi ve Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Tasarısı, Demokrasi Gündemi, s.24-26

ESEN, Şaban (2003), Türk Rekabet Politikası ve Rekabet Politikasından Beklentiler, Çimento Müstahsilleri İşverenleri Sendikası Dergisi, Cilt:17, Sayı.4, s.36-45.

FIKENTSCHEK, Wolfgang (1980), İktisadi Kontrolün Üç Fonksiyonu, Çev: Tuğrul Ansay ve Mustafa Ünal,

GOYDER, D.C.(1988), EC Competition Law, Oxford.

MANSFIELD (1979), Microeconomics, Theory and Applications, New York.

MEDALLA, Evlinda M. (2002), Philippine Competition Policy in Perspective, Philippine Institute for Development Studies, Discussion Paper Series No:2002-25, December.

REYNOLDS, L.G. (1982), Microeconomics, Illinois, USA.

SAMUELSON Paul A. ve William D. Nordhaus (1992), Economics, 14th Edition, McGraw-Hill International Editions, Economic Series.

SANLI, Kerem Cem (2000), Rekabetin Korunması Hakkındaki Kanunda Öngörülen Yasaklayıcı Hükümler ve Bu Hükümlere Aykırı Sözleşme ve Teşebbüs Birliği Kararlarının Geçersizliği, Rekabet Kurumu Lisans Üstü Tez Serisi No:3, Ankara.

SARICA, Sevilay (1998), Rekabet Teorilerinin Politika Etkileri ve Rekabet Hukuku, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

SCHERER, (1970), Industrial Market Structure and Economic Performance, Chicago, Rand McNally.

STIGLER, G. (1966), The Theory of Price, New York

TEKİNALP, Ünal ve Gülören Tekinalp (1997), Avrupa Birliği Hukuku, İstanbul

TÜRKKAN , Erdal (1996), Ekonomi ve Demokrasi, Turhan Kitabevi, Ankara

WILLIMSKY, Margaret Sonya, (1997), The Concept of Competition, CML Review, Vol. 1, s.54

WISH, Richard (1993), Competition Law, 3rd Edition, Butterwoths & Co. Publishers, London.